

land, bijvoorbeeld, was het Duitse bestuur wel in handen van politieke fanatici, maar ook daar was de repressie lange tijd het werk van de Duitse en Nederlandse justitie. En ook daar was die repressie betrekkelijk gematigd, in elk geval gematigder dan in bezet België – het aantal doodvonnisen dat door een Duits gerecht in bezet Nederland is uitgesproken is minder dan 500, nog niet eens de helft van het aantal doodvonnisen dat de Duitse krijgsgeschiedenis in bezet België wezen.

Deze en soortgelijke kwesties komen in deze studie niet aan bod. Hier staat echter veel tegenover. Het mag anno 2019 verbazen, maar *Ondankbaar België* is de eerste systematische studie naar de rol van de Duitse krijgsgeschiedenis in de repressie in bezet België. Daarmee is het direct een standaardwerk, dat ook vanwege het gekozen politiek-institutionele perspectief goed past in het rijtje klassiekers van Albert De Jonghe, José Gotovitch en Wolfgang Weber. Een onmisbaar naslagwerk, kortom, voor iedereen die meer wil weten van het werk van de Duitse krijgsgeschiedenis en de bredere context van bezettingspolitiek en *Gegnerbekämpfung* in bezet België.

Geraldien von Frijtag

BERT CORNELIS

De zaak van de zwarten. Een kasteelgijzeling uit de Tweede Wereldoorlog

Leuven, Davidsfonds/Standaard Uitgeverij, Leuven, 2018, 256 p.

Anno 2019 arriveren we bij het kantelmoment waarop de Tweede Wereldoorlog definitief geschiedenis wordt. Levende getuigen die de bezetting bewust meemaakten, zijn er nog nauwelijks. Misschien ter compensatie zien we vandaag een sterke tendens naar micro-geschiedenis. Veel recent onderzoek vertrekt vanuit een lokale gemeenschap of gebeurtenis – of vanuit concrete mensen en hun families – als toegang tot de ‘grote’ geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

Bert Cornelis, een historicus die carrière maakte als politiek journalist en –woordvoerder, positioneert zijn boek expliciet binnen die tendens. Hij koos één lokale gebeurtenis als startpunt. In

mei 1944 nam een compagnie van de collaborerende Vlaamse Wacht haar intrek in het kasteel Rega’s Hof in de gemeente Rotselaar. Dit tot grote consternatie van de inwonster, Maria Theresia Goethals, een Franstalige adellijke weduwe. Enkele van de zonen hadden bovendien banden met het verzet, wat de situatie extra bedreigend maakte. Deze compagnie vormde in de laatste maanden van de bezetting een explosieve bende. Eind juli 1944 werd na een moordaanslag op een Vlaams Wachter een passerende jongeman door de compagnie aangehouden: de volgende dag trof men zijn lijk aan. Zo’n vaart liep het uiteindelijk allemaal niet voor de weduwe. Zij werd in juli 1944 drie dagen opgesloten in haar eigen zolder – de ‘kasteelgijzeling’ uit de titel. Daarna week ze wijselijk uit naar Brussel waar ze veilig de bevrijding afwachtte. De map met documenten van de Vlaamse Wachters die zij vond bij de terugkeer in haar kasteel kwam onder de titel *Affaires des Zwartes* terecht in het familiearchief, samen met een dagboekverslag. Dat diende als getuigenverklaring voor het naoorlogse proces tegen deze collaborateurs. Deze map en het dagboek vormden het startpunt van Cornelis’ onderzoek. De vraagstelling – of het doel – van de auteur is deels om beter te begrijpen hoe ‘gewone mensen’ gegrepen konden worden door totalitaire systemen (zie het ‘nawoord’).

Cornelis kreeg geen toegang tot de gerechtelijke procesdossiers van de betrokken collaborateurs. Zijn aanvraag werd afgewezen door het college van procureurs-generaal met het argument dat dit onderzoek te ‘lokaal-regionaal’ van aard was en daardoor blijkbaar per definitie geen ‘wetenschappelijk’ belang kon hebben. Bert Cornelis kon dit maar zeer partieel compenseren door het gebruik van twee Genadedossiers (bewaard in het Rijksarchief) en het gemeentearchief.

Het boek volgt geen chronologisch verloop. Na een korte algemene synthese volgen drie hoofdstukken over achtereenvolgens VNV-oorlogsburgemeesters Gabriel Wuyts, over de hoofdman van de Vlaamse Wachtcompagnie Frans Tack en over de gebeurtenissen van de ‘kasteelbezetting’ tijdens de zomer-

maanden van 1944. Tot slot volgt een eclectisch hoofdstuk over het bezette Rotselaar en omstreken – in hoofdzaak gebaseerd op het gemeentearchief – en een kort nawoord.

Cornelis hanteert een vlotte en toegankelijke stijl, deels vanuit zijn professionele ervaring en deels vanuit zijn maturiteit en vertrouwdheid met de complexe historische materie. Dit levert een erg leesbaar boek op. De grootste verdienste van Bert Cornelis als historicus is zijn consciëntieuze streven naar objectiviteit, wat voelbaar is doorheen het hele boek. Cornelis is zich goed bewust van de beladenheid van het thema en hoedt zich ervoor één waarheid naar voor te schuiven. Integendeel, hij verdedigt openlijk dat de historische waarheid deels ongrijpbaar blijft.

Paradoxaal genoeg is deze consciëntieuze houding ook een deel van het probleem. Geconfronteerd met tegenstrijdige bronnen (getuigenverklaringen), kiest Cornelis er vaak voor de inhoud van de bronnen gewoon naast elkaar te presenteren. Een duidelijke analyse of conclusie blijft daarbij vaak uit. Hoofd- en bijzaken lopen ook door elkaar. De achtergelaten map van de Vlaamse Wachters bijvoorbeeld, bevat uiteindelijk banale informatie (over eten, verloven, loodgieterij en schrijnwerkerij in het kasteel). Maar die informatie wordt wel exhaustief in het boek weergegeven. De indeling van de hoofdstukken lijkt meer bepaald door de bronnen dan door een bewuste keuze. Het laatste hoofdstuk heeft geen enkele rode draad maar is een lappendeken van thema's en verhalen. Het boek hinkt, denk ik, op twee benen. Het verhaal van de 'kasteelgijzeling' was duidelijk de concrete aanleiding, waarna de auteur besliste om ook het bredere verhaal van 'Rotselaar tijdens WO II' errond te schrijven. Maar het plan ontbrak om dat laatste te integreren. Het hoofdstuk over de oorlogsburgemeester en over 'Rotselaar en omgeving' staan wat los van het kasteelverhaal. Een geïntegreerde narratieve structuur had de gebeurtenissen sterker tot leven kunnen doen komen.

De empirische basis van dit boek is alles welbeschouwd wat dun. Dit leidt ertoe dat de

auteur het handvol centrale bronnen maximaal wil gebruiken en ze nauwgezet volgt en weergeeft. Het leidt er ook toe dat de auteur soms onvoldoende feiten in handen heeft knopen door te hakken. Met name de Genadedossiers worden hier overschat of 'overgebruikt'. Deze bronnen kwamen tot stand binnen een procedure met een zeer specifiek doel. Wanneer ze worden gebruikt ter vervanging van de procesdossiers, dreigt een onevenwicht. De Genadedossiers bevatten in de regel een overaanbod aan getuigenverklaringen à décharge. Het Genadedossier van oorlogsburgemeester Wuyts maakt bijvoorbeeld onvoldoende duidelijk waarom de krijgsraad destijds besloot dat de bewijslast voor bepaalde verklaringen door de oorlogsburgemeester voldoende sterk was om tot veroordeling over te gaan. Door op basis van het Genadedossier de twijfel over die veroordeling te versterken, wordt minstens impliciet het beeld opgehangen dat deze veroordeling onterecht was. Dat wordt wat ondersteund door een – in mijn ogen – te mythebevestigend narratief over de straatrepressie in het boek. De weigering van het college van procureurs-generaal is daarom bijzonder jammer te noemen. Met de procesdossiers had Bert Cornelis een heel ander boek kunnen schrijven. De auteur blijft nu te dicht bij te schaarse bronnen. Bert Cornelis had gerust actiever zijn eigen analyse en inzicht mogen opleggen aan de (soms zeer subjectieve) bronnen. Ik twijfel niet aan de capaciteit van de auteur om dit te doen: met name in het hoofdstuk over de figuur van Tack toont hij veel historische kennis en psychologisch inzicht.

Besluitend ben ik wel positief over dit boek. Ik denk dat dit boek grotendeels slaagt in de opdracht. De soms contradictoire complexiteit van menselijk gedrag in oorlogstijd wordt alleszins concreet aanschouwelijk gemaakt in een altijd intelligent opgebouwd verhaal, met veel menselijk inzicht. Ik heb zelf weer veel bijgeleerd. Dit is een lezenswaardige micro-geschiedenis geworden die, in tegenstelling tot wat het college van procureurs-generaal blijkbaar verwachtte, het lokale belang zeker en vast overstijgt.

Nico Wouters